

Mohigul Jabborova

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
Madaniyatshunoslik mutaxassisligi magistranti
E-mail: jabborovamohigul02@gmail.com

MUHAMMAD YUSUF SHE'RIYATIDA MILLIY DETALLARNING GERMENEVTIK TALQINI

Annotatsiya. Ushbu maqolada Muhammad Yusuf ijodidagi milliy detallar (do'ppi, to'n, ro'mol, uzun yeng) hermenevtik tamoyillar asosida tahlil qilinadi. Shoirning bir qator mashhur she'rlari misolida mazkur detallarning shunchaki libos emas, balki milliy qadriyatlar, or-nomus va o'zlikni anglash ramzi sifatidagi mohiyati tadqiq etiladi.

Kalit so'zlar: Muhammad Yusuf, hermenevtika, milliy detal, do'ppi, ro'mol, etnomadaniyat, qadriyat, badiiy talqin.

THE HERMENEUTIC INTERPRETATION OF NATIONAL ELEMENTS IN THE POETRY OF MUHAMMAD YUSUF

Abstract. This article analyzes national details (do'ppi (skullcap), robe, headscarf, long sleeves) in the poetry of Muhammad Yusuf based on hermeneutic principles. Through several of his famous poems, the essence of these elements is revealed not merely as clothing, but as symbols of national values, honor, and self-awareness.

Keywords: Muhammad Yusuf, hermeneutics, national detail, do'ppi (skullcap), headscarf, ethno-culture, value, artistic interpretation.

Germenevtika – bu nafaqat matnni o'qish, balki uning zamiridagi yashirin ma'nolarni, muallifning tili va davr ruhini (kontekstni) anglash haqidagi falsafiy-adabiy ta'limotdir. Uning asoschilari Fridrix Shleyermaxer va Vilgelm Dilteylar nazariyasida hermenevtika “tushunish san'ati” sifatida talqin etilgan bo'lsa, keyinchalik Hans-Georg Gadamer uni “matn va kitobxon o'rtasidagi muloqot” darajasiga ko'tardi. Ushbu nazariyaning markaziy tushunchasi bo'lgan

“germenevtik aylanma” prinsipi shuni anglatadiki, asarning yaxlit ma’nosini tushunish uchun uning har bir detalini (masalan, Muhammad Yusuf she’riyatidagi do’ppi yoki ro’molni) tahlil qilish kerak, o’z navbatida, har bir detalning mohiyati faqat asarning umumiy g’oyasi doirasidagina to’liq oydinlashadi [1]. Shuningdek, germenevtika matnni o’tmish va bugungi kun nuqtayi nazaridan qayta talqin qilish orqali undagi milliy kodlar va qadriyatlarni yangi avlod tushunchasiga moslashtirishga xizmat qiladi. Germenevtikada detal – butunning kalitidir. Muhammad Yusuf she’riyatida milliy libos unsurlari shunchaki kiyim emas, balki millatning ruhiy holatini aks ettiruvchi “metonomiya”lardir. Shoir bu detallar orqali o’quvchini tarixiy xotiraga va milliy axloq me’yorlariga qaytarishga intiladi. **“Do’ppi”** she’rida do’ppi insonning “panohi”, ya’ni aql va iymoni ustidagi muqaddas qalqon sifatida talqin qilinadi.

Do’ppi kiymay qo’ydi odamlar,
Ko’ngil esa ko’rmoq tusaydi.
Madaniyat gullagan damlar,
Kallaga e’tibor susaydi...

Do’ppidan voz kechish shoir talqinida faqat kiyimdan voz kechish emas, balki milliy ruhning begonalashuvidir. Do’ppi bu yerda or-nomusning moddiy shakli. Uni kiymaslik – ma’naviy yalang’ochlikdir. Xulosa esa, kutilmagan va jiddiy:

Boshga loyiq do’ppi yo’qdir, yo
Bosh qolmadi do’ppiga loyiq.

“Belbog” she’rida o’zbek yigitining or-nomusi belbog’ detali orqali ifodalanadi. “Belida belbog’i bor” iborasining mohiyatida ham shu yotadi. Shoir milliy o’zlikning ajralmas qismi sifatida yigitlardagi lafzida turish fazilatini ko’radi:

Pahlavon yigitcha, polvon yigitcha,
Dimog’i osmonni olg’on yigitcha.
O’zbek ekaningiz yolg’on, yigitcha,

Belbog'ingiz qani, belingizdagi?..

She'r so'ngiga kelib belbog' ham umumturkiy, ham tarixiy ahamiyat kasb etadi: Dehqoni, cho'poni, bog'boni bari, Turkiyning to'qson olti qabilalari.

Ey, Mirzo Boburning nabiralari,

Belbog'ingiz qani, belingizdagi?!

“Muhammadqodir” she'rida chempion Muhammadqodir Abdullayev timsolida dunyoga bo'ylayotgan o'zbek, dunyodan o'z haqini talab qilayotgan o'zbek obrazi yaratiladi:

Kurash to'ylarga ko'rk,

Sayilda ermak,

Bilaklarga berdik

Xirmonlarda tob.

Yaponning egnida

Bizlarning yaktak,

Paxtamiz Muhammad

Aliga qo'lqop [2].

G'alaba damida boshga qo'ngan do'ppi – bu jahon maydonida milliy “men”ning g'alabasidir. Milliy bayroq va to'n uyg'unligi tahlil qilinadi. Detal bu yerda shaxsiy muvaffaqiyatni umummilliy iftixorga aylantiradi:

Qachonki to'n kiyib maydonga tushsang,

Pahlavon Mahmudlar qo'llasin seni...

“Bobodehqon...” she'rida chopon va belbog' detallari orqali mehnat ahli ulug'lanadi. Bobodehqonning yaktagi – uning halollik va tuproqqa sadoqat libosidir. Germenevtik nuqtayi nazardan, dehqonning kiyimidagi chang – bu baraka va rizqning muhridir:

Yer aylanar,

Yer aylanar,

Yer yugurib tinmaydi,

She'r so'ngiga kelib belbog' ham umumturkiy, ham tarixiy ahamiyat kasb etadi:

Dehqoni, cho'poni, bog'boni bari,
Turkiyning to'qson olti qabilalari.
Ey, Mirzo Boburning nabiralari,
Belbog'ingiz qani, belingizdagi?!

“Muhammadqodir” she'rida chempion Muhammadqodir Abdullayev timsolida dunyoga bo'ylayotgan o'zbek, dunyodan o'z haqini talab qilayotgan o'zbek obrazi yaratiladi:

Kurash to'ylarga ko'rk,
Sayilda ermak,
Bilaklarga berdik
Xirmonlarda tob.
Yaponning egnida
Bizlarning yaktak,
Paxtamiz Muhammad
Aliga qo'lqop.

G'alaba damida boshga qo'ngan do'ppi – bu jahon maydonida milliy “men”ning g'alabasidir. Milliy bayroq va to'n uyg'unligi tahlil qilinadi. Detal bu yerda shaxsiy muvaffaqiyatni umummilliy iftixorga aylantiradi:

Qachonki to'n kiyib maydonga tushsang,
Pahlavon Mahmudlar qo'llasin seni...

“Bobodehqon...” she'rida chopon va belbog' detallari orqali mehnat ahli ulug'lanadi. Bobodehqonning yaktagi – uning halollik va tuproqqa sadoqat libosidir. Germenevtik nuqtayi nazardan, dehqonning kiyimidagi chang – bu baraka va rizqning muhridir:

Yer aylanar,
Yer aylanar,
Yer yugurib tinmaydi,
Yaktagingning yenglaridan
Ter yugurib tinmaydi,

Qo'ling tegmay bu dunyoda
Bitta giyoh unmaydi,
Tin bilmagan jonim mening,
Bobodehqonim mening...

“O'rganish” she'rida lirik qahramon yupqagina to'nini tortqilashib qo'yishmagach yechganini, otasidan yodgor do'ppini ham sandiqlarga otganini, sumalak qaynatilgan kechada uni qo'riqlab chiqqanini, qo'shnisining mozoriga borolmaganini zamon tor bo'lgani bilan izohlaydi va...

Xo'sh endi-chi dersiz, nima g'ov?
Do'ppi boshga o'rnamagandek,
To'nim endi yarashmagandek,
Kiysam kulayotgandek birov!..

Bu noqulaylik ortida butun bir millatning o'zligidan begonashib borgani, oqibatda asl qadriyatlari bilan yuzlashganda o'ng'aysizlashishi fojiaiy tarzda bayon qilinadi. Bayon sodda va ravon. Undagi fojia esa juda chuqur.

“To'n haqida she'r” asari ham ayni shu ruhda yozilgan.

O'zbekning to'nining yenglari uzun,
O'zbekning jo'nining yenglari uzun.
Yengi uzun ko'ylak kiymanlar, qizlar,
Madaniyat dargohida o'qisangizlar...

Sobiq mustabid tuzum davrida madaniyat niqobi ostida millat madaniyatiga qanday chang solingani bu she'rda mahorat bilan aks ettirilgan. Ushbu she'r Muhammad Yusuf ijodidagi eng o'tkir ijtimoiy va kinoyaviy asarlardan biri bo'lib, uni germenevtik (talqin ilmi) nuqtayi nazaridan tahlil qilish matn ostidagi yashirin ma'nolarni va shoirning “badiiy isyoni”ni ochib beradi.

“To'n va uzun yeng” – o'zbek to'nining yengi uzunligi bu azaldan mehmondo'stlik va saxovat ramzi bo'lgan. Shoir bu detal orqali o'zbekning fe'l-atvoridagi sirlilik va andishaga urg'u beradi. Ammo madaniyat dargohi (ta'lim tizimi) bu milliylikni eskilik deb baholayotganiga ishora qiladi. She'ring ikkinchi

qismidagi qizlarga qaratilgan "maslahatlar" (upa surish, yevropacha bo'yanish) aslida antifrazis (teskari ma'noda gapirish) usulidir. Shoir "Madaniyat dargohida o'qisangizlar" iborasini takrorlash orqali o'sha davrdagi ta'lim tizimidagi milliylikka bo'lgan tazyiqni fosh qiladi. Yuzga upa surish – bu o'zlikni begona qiyofa bilan niqoblashdir. Shoir ta'lim olish badaliga o'zlikdan voz kechish kerakligini achchiq kesatiq bilan tasvirlaydi. Erkaklarga qarata aytilgan:

Sizga ham gapim bor, ahli erkaklar,

Do'ppi kiymay yuring, kiymang telpaklar.

Qiyin bo'lar sizga shlyapasizlar,

Madaniyat dargohida o'qisangizlar, – misralarida germenevtik ziddiyat yaqqol ko'rinadi. Do'ppi – milliy ong va iymon ramzi bo'lsa, shlyapa – yot madaniyat va tizimga bo'ysunish ramzi sifatida ierarxik to'qnashuv hosil qiladi. "Madaniyat dargohi" (universitet yoki institut) insondan nafaqat bilim, balki tashqi qiyofani ham yot qoliplarga solishni talab qilmoqda. Shoir buni ma'naviy qullikning boshlanishi deb talqin qiladi. She'rning oxirgi bandi germenevtik kalit hisoblanadi: "To'nimizga kimlar osilgani yo'q – Madaniyat dargohida o'qisak bizlar". Bu yerda to'n – butun boshli millatning ma'naviy xazinasini va sha'ni. To'nga osilish millatning ichki ishlariga, uning ming yillik qadriyatlariga tajovuz qilishdir. Muhammad Yusuf "madaniyat" va "ziyolilik" niqobi ostida kelayotgan ruhiy qashshoqlik va manqurtlikdan ogohlantiradi. Matndagi har bir detal (upa, shlyapa, uzun yeng) – milliylik va globallashuv (yoki o'sha davrdagi rus-sovet madaniyati) o'rtasidagi kurash maydonidir [3].

Xulosa o'rinda shuni aytish mumkinki, Muhammad Yusuf she'riyatidagi milliy detallar germenevtikasi shoir uchun libos – bu millatning tashrif qog'ozi. Shoir o'quvchini faqat sirtqi ko'rinishga emas, balki har bir detal ortidagi ming yillik hayo, mardlik va sadoqat kabi qadriyatlarni "o'qish"ga chorlaydi. Muhammad Yusuf she'riyatida milliy detallar muhim badiiy vosita bo'lib, ular orqali vatanga muhabbat, xalq ruhi va milliy qadriyatlar ifodalanadi. Germenevtik

yondashuv bu detallar ortidagi yashirin ma'nolarni ochib berishga yordam beradi va shoir ijodining chuqur mazmunini anglash imkonini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yusuf M. Saylanma. – Toshkent: Sharq, 2004. – 384 b.
2. Sulton I. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1980. – 392 b.
3. Hans-Georg Gadamer, H.-G. Wahrheit und Methode (Haqiqat va uslub). – Germaniya: Paul Siebeck, 1960. – 552 p.